

Veus del català de Cerdanya

En aqueixa petita recerca no tractem d'estudiar noms que tinguin exclusiu ús a Cerdanya (molt d'ells s'estilen en altres bandes de la nostra terra) : el nostre objecte és escatir algunes veus d'ús corrent a Cerdanya (procurant garbellar-ne, això sí, un gran nombre de les que el català comú no posseeix, a fi de contribuir a l'assenyalament de les fronteres o línia divisoria en que aquell s'esvaeix per a perdre's entre els dialectes del Mig-dia francès), així com presentar una llista, encara que incompleta, de mots que no figuren avui en cap lèxic com a veus pròpies del nostre idioma, ni en cap dels diccionaris catalans que fins ara han eixit.

Acolletar. a. Agafar, subjectar pel coll.

Afreiturar o *Afreturar*. n. Tenir pressa. || Tenir viva necessitat de quelcom. El provençal té el substantiu *freto* (pressa) : *veni en freto* (venir en pressa); que en el Llenguadoc és *fresso*.

Agasalla o *Gasalla*. f. Reunió de companys, tabola de minyons i minyones. || Gresca i xerrameca que s'hi fa. *L'AGASALLA us fa perdre el temps*. El portuguès té el verb *agasalhar*, i el castellà, *agasajar*. Del *Glossari* de Ducange és la veu d'ínfima llatinitat *Gasalia*, mat. sentit.

Agarbuçar a. i r. Embuçar.

Ahir (*D'allà*). Es diu en compte de «abans d'ahir», que no s'emplea mai.

Aixanicar. a. Aixericar, espavilar.

Algom. pronom indet. Quelcom.

Alre. pronom. Veu que fa l'ofici de pronom innominat. *Si tinguessis cent unces bé diries ALRE*; volent dir que altra fóra la seva situació. || La frase *fer ALRE* significa «fer cas»: així, *no fai ALRE de re*, vol dir «no faig cas de res».

Altrament o *Atrament*. adv. Molt usat com a paraula que inaugura la frase o conversa. *ALTRAMENT sembla que engony tindrem bona anyada*.

Andà. m. Estrictament significa les bases de fusta que es posen a l'entrada d'un envallat construït amb quatre esparres per a tancar-hi el ramat que passa les nits a camp ras. || Per extensió s'aplica a tot l'envallat i cercat.

Antares o *Antanes*. f. pl. Llinders, part anterior d'un camp que s'ha de llaurar de través per no haver-hi pogut tocar bé la rella a l'ésser llaurat del dret. Al Llenguadoc hi ha la forma *antarado* o *anterado*, mat. sentit, i, a la Ruerga, *entarado*.

-arda. Sufixe que es troba en moltes paraules, com *cellARDA*, *llosARDA*, etc.

Arremassar. a. Arreplegar, recollir. Al Llenguadoc hi ha *arremassà*; gascó, *arramassà*, provençal, *ramassà*; francès, *ramasser*.

Arro. adj. Agre. *Aquêt vi és ARRO*. El provençal té les formes *agro* i *aigro*. *Pomuo agro* (poma agra).

Avisar-se. r. S'usa en lloc de «adornar-se».

Aibre. m. En lloc d'arbre.

Aixalegar. a. Destarotar, esverar.

Badiu. m. Construcció o cobert per a rebre i servir els productes de la collita.

Badiuada. f. Badiu gran.

Bàjol. m. Greu malaltia del bestiar boví, caracteritzada per una inflor seguida generalment de mort.

Balejar. a. Passar els graners o escombres per damunt del blat batut a fi de netejar la llevada de les palles i brosses que no s'han pogut treure amb les forques.

Barrelles. f. pl. Barres en forma de valla que es posen en els camps i prats.

Bassiu, *-va*. adj. S'aplica al bestiar de llana que ja ha criat, i també al destinat a engreixar-se.

Busigar. a. Furgar, burxar, insistir en una cosa.

Camperri. f. Extensió gran de camps.

Canà. m. Espai que queda entre dues cases veïnes que no tenen paret mitgera.

Canamà. m. Nom que es dóna a molts camps destinats a horta.

Canart. m. Anec.

Carfit, -da. adj. Ple a vessar, sadollat.

Carnús. m. Tros de carn morta i corrompuda.

Carràs. m. Arbre desbastat en form de biga. || Biga de fusta.

Casqueta. f. Gorra. Provençal, *casqueto*; francès, *casquette*.

Cassó. m. Espécie de perolet per a coure sopes i altres viandes.

Cellarda. adj. f. S'aplica a la rata de celler.

Certus. adj. Cert. S'usa solament en la frase *el CERTUS és*.

Clica. f. Colla o aplec de gent dolenta. *Mala CLICA de cap a cap*.

El provençal té la veu *clico*, mat. sentit; l'italià té *criocca*.

Cairat, -da. adj. Precipitat, apressat. S'usa en la frase *passar CAIRAT*, parlant d'un que s'escapa o fuig dissimulat.

Cocota. f. Gal·licisme. Estre de cuina com a manera d'una olla de ferro.

Colistre. m. Llet molt impura que té la vaca eixint d'haver vedellat. En Labernia cita la forma *calostre*; el castellà té *calostro*, i llatí *cōlōstra*, mat. sentit.

Colomina i colomineta. f. Nom que han pres molts camps de Cerdanya per raó de la planta colomina o fumaria que els invadeix amb predilecció.

Collader. m. Barra de fusta lleugerament arquejada per a adaptar-se a l'espalla, apropiada per a penjar-hi un perol a cada cap i anar a cercar aigua amb ells.

Conflinga. f. Reunió o colla de parcials. *Fer CONFLINGA, fer CONFLINGA apart*.

Cor. pers. de verb. S'usa en lloc de «corre» (tu), a l'imperatiu.

Corbelló. m. Panera o cistella de vímets.

Cotells. m. pl. Planta que creix en abundor en els llocs humits i en terrenys dolents de la vora dels recs. Fa una canya de poca consistència i unes fulles llargues i punxagudes en forma de ganivet.

Cotze. m. En lloc de «colze».

Craïon. m. Gal·licisme. Llapidera.

Cuga. f. S'usa en compte de «cua».

Dall o Tall. m. Dallatge. || Conjunt de l'herba abans d'ésser dallada. *Hi ha un bon DALL de tréfol*. El provençal té les veus *dalh* i *dai*, i, el llemosí, *dal*.

Dès. Numeral. Dèu. S'usa en els números següents: *des-e-sèt*, *des-e-vuit* i *des-e-nou*, corresponents als del català comú «disset»,

«divuit» i «dinou». Amb això no fa el cerdà més que seguir el sistema de quasi totes ses germanes del Mig-dia de França, que diuen: *des-e-set* (disset); *des-e-vue*, provençal; *des-e-iue*, Rodan; *des-e-ioch*, Llenguadoc; *des-e-oueit*, gascó (divuit); *des-e-nòu* (dinou). Fòra d'aquests casos no s'usa per cap estil; de manera que quan el número va sol no es diu *dès*, com en provençal, sinó *dèu*, com en català corrent.

Desnuador. m. Nusos dels dits, cast. *nudillos*.

Desproposat, -da, adj. Que té poca solta o diu despropòsits.

Destemençat, -da, adj. S'aplica a la persona que no tem la repressió.

Diassa. f. Dia determinat a què un fa referencia. *L'altre DIASSA*.

Dinoll. m. Per «genoll» o «ginoll».

Ensurmar. a. Per «ensumar».

Entapiat, -da, adj. Es diu de la terra que queda forta i compacta per causa de la sequedat.

Entelabrat, -da, adj. Primparat, delicat.

Entemat, -da, adj. Tossut.

Entimonar-se. v. Beure massa. El llenguadocià té la veu *entimounà*. *As una mico entimounat*. (Has begut un xic massa.)

Entrapar-se. v. Travar-se de peus, entrebancar-se. El provençal té *entrapà*, mat. sentit.

-*erri*. Sufixe que es troba en les següents paraules: *fumerri*, *fumaterri* i *camperri*, donant idea de grandor.

Esbarricar. a. En compte de «esbarriar».

Esbocallat, -da, adj. S'aplica a la persona que té els cabells en desordre.

Escapulir-se. r. En lloc de «escabullir-se».

Espampillar. a. Dispersar, separar, apartar una cosa de l'altra. *ESPAMPILLAR llavors*, *ESPAMPILLAR els dits del peu*, o sigui separar-los.

Esparra. f. Barra que serveix per a tancar una porta, generalment de fusta, que es posa a l'entrar dels camps o prats. El francès antic tenia els mots *épar* o *éparre*, mat. sentit.

Esquebrallat, -da, adj. Partit, trencat, esquinçat, que té esquetxes.

Esquinnet. m. Xisclet: *Nenes, no fèu aquets ESQUINNETS!*

Estacar-se. v. *Aguçar-se*. ESTACAR-SE la carn a la padella.

Estassada. f. Rem de blat que el segador ajeu amb alguns cops de volant i que reuneix després per formar la garba.

Esvinçar-se. v. Trencar-se.

Estopenc, -ca. adj. Que té consistència estoposa, filandrosa, coriàcia. Es diu principalment dels menjars. *Peix ESTOPENC*. El provençal té *estoupous* i el llenguadocià *estoupounous*.

Fatxiga. f. Malifeta, burla que es fa a algú.

Ferejar. n. Tenir peresa. *Em FEREJA d'anar a treballar*. Amb aquest verb s'eviten els cerdans les redundàncies «tenir peresa», «saber greu de fer», etc.

Ficela. Gal·licisme. Cordill.

Folre. f. Forro (d'un vestit, etc.). El llenguadocià té la veu *foulre*, i el provençal *fourre*.

Forro, -ra. adj. Xorc, estèril. S'aplica principalment parlant del bestiar. El castellà antic tenia *forro*, -rra, i el modern té *horro*, -rra, mat. sentit.

Fumerri. f. Fumera, quantitat considerable de fum.

Fumaterri. f. Sinòn. de *fumerri*.

Gajal. m. Nom que es dona al finestral o obertura alta que tenen els porxes.

Gamadura. f. Malaltia que pateixen les cabres i les ovelles. *Goître* en francès, i, en castellà, *pàpera*, *vejiga* o *tumor del cuello*. La forma dels dialectes del Mig-dia de França que més s'assembla a la cerdana és l'empleada a Ruerga: *gamaduro*, o *bamadouiro*. Al Llenguadoc s'usa *gamon* i *galamon*.

Gamat, -da. adj. S'aplica a la cabra o ovella que té la gamadura. || En sentit figurat s'aplica també a persones.

Gansol. m. Corretja o guarniment de cuir que porta l'esclop. El provençal té les formes *gansolo* i *gransolo*. *Un escloupet e sa GANSOLO*.

Gansolar. a. Posar gansols als esclops.

Garber. m. Segador. S'usa més en plural.

Gespec. m. Herba menuda i espessa que cobreix la terra.

Gord, -da. adj. Dur, sec. *Pa GORD*, *carn GORDA*.

Granat, -da. adj. S'aplica a la llaurada en què es procura agafar molta terra a cada camí. *Llaurar GRANAT*.

Gripi. f. Menjadora per als animals que sol construir-se sota

els badius. L'alemany modern té la veu *Krippe*, que significa «menjadora per a animals».

Logar. m. S'usa en el mode adverbial. *En LOGAR de* per «en lloc de».

Llapí. Conill.

Llei. f. S'emplea en lloc de la paraula «mena» en frases com *una LLEI de blat, de fruita*, etc.

Llosarda. f. Llosa de pissarra de què es fan els llosats.

Llúdriga. f. Lludria. Castellà, *nutria*; francès, *loutre*; provençal, *luria*.

Magrantí, -na. adj. Magre, flac.

Manca. adv. Poc. *MANCA m'ho vas dir*, per «poc m'ho vas dir».

Mancos (*Al*). mod. adv. Almenys. *Al MANCOS hagués plogut*.

Masada. f. Paraula més usada que *mas* o *manso* per a indicar una finca de pagès.

Moll, -lla. adj. Tou, tendre.

Mullega. f. Remull. *Posar el bacallà a MULLEGA*.

Nadó. m. Cavallet de cria.

Nen, *nena*. s. S'usa davant del nom, cognom o motiu del fill de família o de persones solteres en general, encara que per rutina continua empleant-se davant dels de persones de més edat. *El NEN X. es casa amb la NENA Z*.

Non. partic. No. La negació *no* pren la nasal *n* davant de la paraula *pas*. *NON pas per ara*. Provençal, *nom pas*.

Orc, -ca. adj. i s. Persona enfadada i carregosa. El napolità té la paraula *huorco*, i el castellà antic la veu *huergo* o *huerco*.

Oratori. m. En la formació de garberes i palleres, replà o buit que es fa a la part superior, quan aquelles han de tenir molta alçada, des del qual el garbejador reb la palla i les garbes que l'han de coronar.

Padella. Paella. El provençal té *padello*.

Pa mort. Expr. fam. amb què es designa la persona gandula o inútil.

Panistre. adj. Sapastre.

Panós, -sa. adj. Pigat, tacat de la cara.

Pedra. f. Ou, ouet de niu. *Vai atrapar un niu amb dotze PEDRES*.

Petit. m. Mesura per a líquids, especialment llet, de cabuda aproximadament un petricó.

Pits. adj. comp. Pitjor. *Tant* PITS.

Pleta. f. Lloc on se recull el bestiar a les muntanyes després de pasturar.

Pollegó. m. Cadauna de les pues d'una forca.

Possarda. f. Noia de presència o de bust molt desenrotllat. El provençal té l'adj. i s. *poussarou*, -udo. *Neno la poussaroudo*. En el dialecte dels Alps es troba la veu *pouso*, que vol dir «mamella».

Primoter, -ra. adj. Que mira prim, meticulós.

Pruent. m. Pruitja, viu desig, gana (parlant de bestiar).

Pu. adv. Partícula de què es fa molt ús a Cerdanya i que significa «perxò», «no obstant», «a pesar». *Però PU no el vai poder convèncer*. || A la fi, finalment. *Estàvem pedrejats de la caminada, però PU vam arribar al cim de tot*. || També. *Vaja, ja ets un vailet ben feniant, tu PU*, o siga «tu també». El provençal té *puro* i *pu*, i l'italià *pure*.

Pupulina. f. Pollanc (arbre).

Qualque. pron. indef. Algún. Molt usat a Cerdanya. *QUALQUE dia hi a irem*.

Quartal, *cortal*, *quartil*, *cortil*. m. Quadra o edifici gran on s'establa el bestiar durant l'època de les neus.

Quec, -ca. adj. i s. Persona que tartamudeja o recalca les síl·labes de les paraules.

Queques! Expressió que significa «quantès». *¿T'han donat ametlles? Oh! QUEQUES!*

Remblatge. m. Sèquit, acompanyament o corrúa de persones que formen comitiva en enterraments, professons o actes semblants.

Rentar. a. Aplanar, passar ras un corró per damunt de la mesura de blat a fi que quedi llisa i no sobressurti gra.

Selló. m. Cada un dels feixos d'herba que porta la bestia de càrrega als cantons. || Cada un dels pilots d'herba que van a cada costat de la carreta i que en sobressurten bon tros.

Sarda. f. Sardina.

Sarvandejar. a. Espavilar, fer moure.

Sätzer. m. Per «salze».

Sedeny, -nya. adj. Fort, dur, resistent, ferreny. *Un home SEDENY*.

Si més no. mod. adv. Quan menys, almenys. *Llaurarem aquesta porca, SI MÉS NO*.

Sorge. m. Murri, dolent, astut (persona). *X. és un mal SORGE*. El francès té *vieux sorcier*, home dolent, de males manyes.

Sustot. mod. adv. Sobretot.

Tabé. adv. m. En lloc de «també».

Tana. f. Nom que reb el tabac d'Andorra, i especialment la *picadura* barata i de mala qualitat.

Tanada. f. Fumada de tana o tabac d'Andorra.

Tanarides. f. pl. Planta medicinal que fa una flor groga.

Tinorc, -ca. Tossut, banyot.

Tiró. m. Anec.

Traüll. m. Acte de traüllar i son efecte.

Traüllar. n. i a. Tenir tragi, dar-se combat, anar i venir, bellugar-se.

Trebeleta. f. S'usa en la frase *fer la TREBELETA*, o sigui fer tinitines, bambolear, per haver begut massa o per qualsevol altra causa.

Trebenc, -ca. adj. S'aplica a la persona aspra, enfadosa o de mal gènit.

Trebilló. m. Cada una de les protuberancies dels òssos de la cama.

Trebinella. f. Barrina de fuster.

Trepollar. a. Trepitjar, passar per damunt d'una cosa xafant-la o fent-la malver. *Aquels ramats arreu on passen ho TREPOLLEN tot*.

Trossada. f. augm. de «tros». *Hem llaurat una TROSSADA*.

Trossar. a. i r. Plegar, fer doblecs, arremangar-se. *TROSSAR-SE les faldilles*. El provençal té *troussa* i *estroussa*, el francès *trousser*, i el castellà *tronzar*.

Tupet. m. Barra, poca-vergonya. *Quin tupet!*

Ulls de serp. m. Planta medicinal.

Val! (Què). Expr. S'usa en lloc de «què hi fa!», «què importa!»

Vinyeta. f. S'usa en la frase *fer VINYETA* (berenada que es fa durant les hores de treball).

Voliaina. f. En compte de «papellona».

Xiques. f. pl. S'usa en l'expr. *unes XIQUES* en compte de la del català comú «una mica».